

Metodické studie

STRACH ZE ZESMĚŠNĚNÍ: ČESKÁ A SLOVENSKÁ VERZE DOTAZNÍKU GELOPH <15> PRO ZJIŠŤOVÁNÍ GELOTOFOBIE¹

MARTINA HŘEBÍČKOVÁ¹, EMÍLIA FICKOVÁ², MIROSLAVA KLEMENTOVÁ³, WILLIBALD RUCH⁴, RENÉ T. PROYER⁴

¹Psychologický ústav AV ČR, Brno

²Ústav experimentálnej psychológie SAV, Bratislava

³Katedra psychológie, Univerzita Komenského, Bratislava

⁴Department of Psychology, University of Zürich

ABSTRACT

The fear of being laughed at: Czech and Slovak version of a questionnaire GELOPH <15> for gelotophobia

M. Hřebíčková, E. Ficková, M. Klementová, W. Ruch, R. T. Proyer

Gelotophobia is defined as the fear of being laughed at. First empirical studies revealed that it is a valid and useful new concept. Furthermore, it was shown that it is of relevance among non-clinical groups and that it should be best conceptualized as a one-dimensional individual differences phenomenon. The present study presents first empirical data on the fear of being laughed at in the Czech Republic (N = 286) and in Slovakia (N = 440). It describes the adaptation of an instrument for the subjective assessment of gelotophobia. The translations yielded good psychometric properties in terms of a high reliability ($\alpha \geq .87$). Especially, items referring to the avoidance of places where one has made an embarrassing impression (Czech Republic) and to controlling oneself strongly for not attracting negative attention for not making a ridiculous impression on others

(Slovakia) yielded higher endorsements. Gelotophobia was not related to demographics, such as age, sex, and marital status (Czech Republic), but related to personality traits included in five-factor model. A stepwise multiple regression analysis showed that the five broad personality dimensions explained 41 % (Czech sample) and 21 % (Slovak sample) of fear of being laughed at. 6,29 % (Czech Republic) and 6,14 % (Slovakia) of participants exceeded a cut-off score indicating at least a slight expression of gelotophobic symptoms. The GELOPH seems to be a useful instrument for further research on gelotophobia.

key words:

fear of being laughed at,
gelotophobia,
GELOPH <15>,
five-factor model of personality

kľúčová slova:

strach ze zesměšnění,
gelotofobie,
GELOPH <15>,
pětifaktorový model osobnosti

Došlo: 3. 2. 2009; M. H., Psychologický ústav AV ČR, Veveří 97, 602 00 Brno; e-mail: martina@psu.cas.cz

¹ Prezentovaný výzkum v České republice vznikl s podporou grantového projektu GA ČR 406/07/1561 a je součástí výzkumného záměru Psychologického ústavu AV ČR AV0Z0250504. Za pomoc při sběru dat v České republice děkujeme I. Čermákovi a S. Kouřilové. Děkujeme také anonymnímu posuzovateli za připomínky k rukopisu studie.

Gelotofobie (z řeckého *gelos* = smích) je definována jako strach ze zesměšnění (Ruch, Proyer, 2008a). V lidech se sklonem ke gelotofobii vyvolává smích v interakci s druhými strach. Při kontaktu s druhými jsou ostražití a pokud zaslechnou ve svém okolí smích, podezřívají druhé, že se smějí na jejich účet. Nevnímají smích pozitivně, jako možný způsob uvolnění, relaxace a zábavy, ale jako agresi ze strany druhých. Jsou přesvědčení o tom, že jsou skutečně směšní a že druzí mají důvody se jim vysmívat.

První poznatky o existenci gelotofobie byly zaznamenány v klinických případech studiích (Titze, 2009). Empirické poznatky o gelotofobii byly nejdříve získány u neurotiků. Nathanson (1992) odlišil na základě sebeuposouzení skupinu klinicky diagnostikovaných jedinců trpících gelotofobií od dvou skupin neurotiků (jedna skupina trpěla pocity studu a hanby, pacienti v druhé skupině tyto potíže neměli) a kontrolní skupinou jedinců bez psychických obtíží. Na základě této studie byly identifikovány položky s vysokou diskriminační validitou poukazující na stěžejní symptomy gelotofobie. Plattová (2009) zkoumala reakce lidí s diagnostikovanou gelotofobií na dvě směšné situace. V první situaci se jednalo o nevinné, hravé škádlení a dobírání si kolegů nebo známých, v druhém případě o šikanování, zesměšňující druhé. Lidé trpící gelotofobií nebyli schopni mezi těmito dvěma situacemi rozlišovat a prožívali negativní emoce nejen v druhé situaci, ale také v situaci, kdy šlo jen o neškodné dobírání si druhých. Z klinické oblasti je i další výzkum Forabosca, Rucha a Nucery (2009), kteří zjistili nejvyšší zastoupení gelotofobických symptomů u schizofreniků a pacientů s diagnostikovanou paranoidní poruchou osobnosti.

Nejdříve byla gelotofobie nahlížena jako klinický fenomén odkazující k patologii. Ruch a Proyer (2008b) se poté začali zabývat vývojem dotazníku, který by spolehlivě zachytil míru gelotofobie. Z původního 46-položkového GELOPH (Ruch, Titze, 1998) vybrali Ruch a Proyer (2008b) 15 položek, které identifikují gelotofobii nejspolehlivěji. Na základě empirických poznatků stanovili kritéria indikující mírné, silnější a extrémní projevy gelotofobie. Prvním kritériem je způsob, jak jedinec zaznamenává své odpovědi na posuzovací škále. Gelotofobii indikuje, pokud jedinec dosáhne průměrný skóre 2,50 na čtyřbodové škále a současně udává odpověď „spíše souhlasím“ a „rozhodně souhlasím“ u nejméně poloviny položek. Dalším kritériem napomáhajícím při rozhodnutí, zda jedinec má gelotofobické příznaky je skóre dvě standardní odchylky nad průměrem kontrolní skupiny. Třetím kritériem je skóre, v němž se protínají křivky rozložení kontrolní skupiny a jedinců s diagnostikovanou gelotofobií. Je pozoruhodné, že v německém souboru bylo i v kontrolní skupině na základě uplatnění těchto kritérií identifikováno 11,65 % jedinců s přinejmenším mírnými příznaky gelotofobie. Na základě těchto zjištění Ruch a Proyer konstatovali, že gelotofobii lze zaznamenat i v normální populaci. Chápu gelotofobii jako individuální odlišnost, kterou lze postihnout na kontinuu od nízké až po vysokou míru.

Na základě klinických pozorování popsali Titze a Ruch model předpokládaných příčin a důsledků gelotofobie (viz Ruch, 2009). Model je zobrazen ve schématu 2.

Ze schématu je patrné, že autoři modelu hledají příčiny gelotofobie již v raném dětství. V tomto období může být interakce mezi dítětem a pečovatelem narušená a spolu s intenzivními, opakujícími se zážitky zesměšňování a posmívání může podle jejich názoru vést k vývoji gelotofobie. Důsledky gelotofobie jsou chápány různoroději. Zahrnují sociální stažení, nedostatek čilosti a spontaneity, neschopnost oceňovat smích jako zdroj radosti a uvolnění.

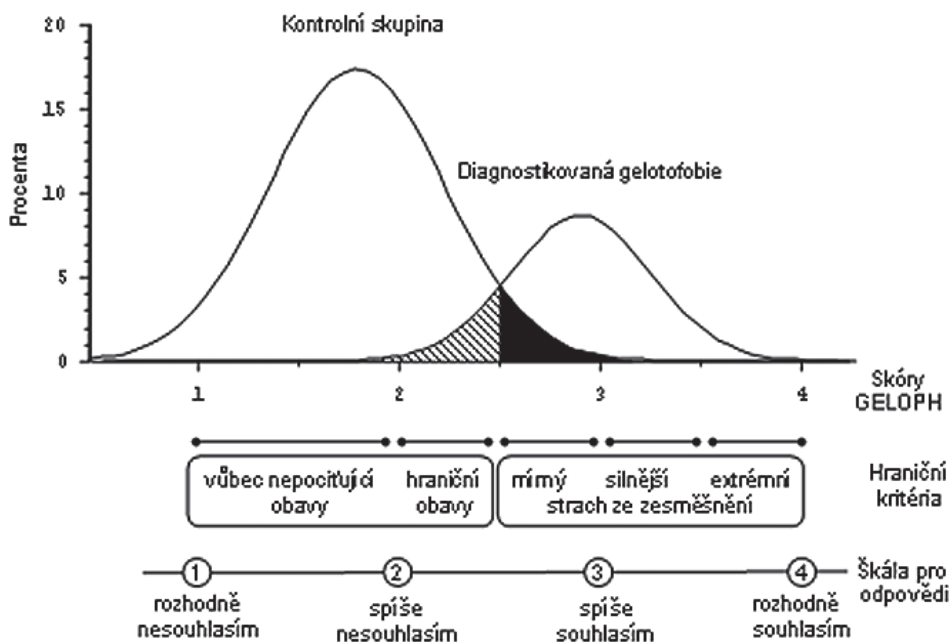

Schéma 1: Kritéria výskytu gelotofobie v normální populaci

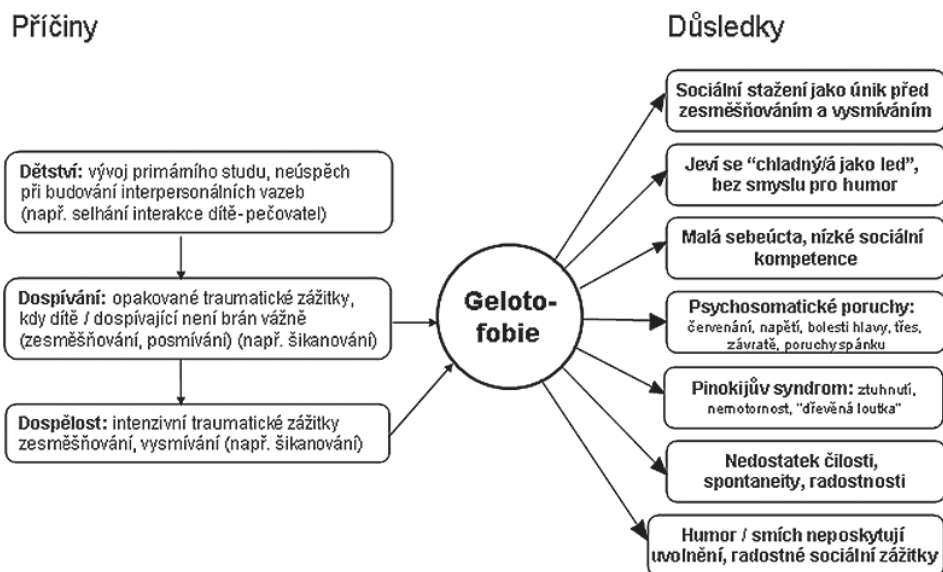

Schéma 2: Model příčin a důsledků gelotofobie

Model vzniklý na základě klinických pozorování a jednotlivých případových studií nebyl ve svém celku empiricky ověřován. Známý jsou však některé empirické poznatky, které jsou v rozporu s navrženým modelem. Klinicky diagnostikovaní jedinci trpící gelotofobií si z dětství a dospívání nevybavovali více událostí souvisejících se zesměšňováním než jedinci v kontrolní skupině (Ruch, Proyer, Ventis, v recenzním řízení).

V poslední době se gelotofobie zkoumá především u neklinické populace, paralelně však probíhají i výzkumy za účasti jedinců s diagnostikovanou gelotofobií. Daviesová (2009) se věnuje teoretickému přístupu k různému vyjádření gelotofobie s ohledem na kulturní odlišnosti dané země. Souvislosti gelotofobie a inteligence sledovali Proyer a Ruch (2009b). Respondenti spolu s dotazníkem gelotofobie odpovídali také na položky inteligenčního testu. Výsledky neprokázaly souvislosti gelotofobie s inteligencí. Úkolem další skupiny respondentů bylo kromě odpovědí na položky dotazníku gelotofobie a inteligenčního testu odhadnout míru svých intelektových schopností. Souvislost gelotofobie s inteligencí se neprokázala ani v tomto souboru. Ukázalo se však, že lidé s vyšší mírou gelotofobie si přisuzovali nižší míru intelektových schopností, než byla skutečně naměřena inteligenčním testem.

Ruch a Proyer (2009b) sledovali také souvislosti gelotofobie a osobnostních vlastností obsažených v Eysenckově PEN modelu. Podle očekávání se ukázalo, že lidé se sklonem ke gelotofobii jsou spíše introvertovaní, neurotičtí a mají také vyšší míru psychotocismu. Jejich odpovědi však nejsou podmíněny sociální žádoucností. Peterson a Seligman (2004) představili 24 čtností, které jsou v různých kulturách hodnoceny pozitivně. Proyera a Rucha (2009a) zajímal jejich vztah ke gelotofobii. Zaznamenali, že *skromnost* a *prozíravost* koreluje s gelotofobií pozitivně (zjištěno na základě sebesouzení i posouzení druhými). Negativně s gelotofobií koreloval *optimismus*, *zvidavost*, *statečnost*, *láska* a *radost*. Ukazuje se, že má smysl studovat gelotofobii v souvislosti s proměnnými vyjadřujícími pozitivní, optimální psychologické fungování a přinášet podněty pro psychologické intervence při léčbě gelotofobie.

Také další fenomén pozitivní psychologie byl studován v souvislosti s gelotofobií. V Rakousku, Číně a Švýcarsku Proyer, Ruch a Chen (v tisku) sledovali souvislost gelotofobie s pocitem štěstí a životní spokojenosti. Ve všech třech zemích zjistili negativní souvislosti gelotofobie s životní spokojeností. Pocit štěstí byl vymezen podle Petersona a spolupracovníků (2005) rozlišujících tři orientace vedoucí ke štěstí: požitkářský život (hedonismus), život v závazku (zážitky fenoménu flow) a smysluplný život (eudaimonie). Gelotofobie je v záporném vztahu s životem v závazku ve všech třech sledovaných zemích, v Číně rovněž s hedonismem a eudaimonií. Je proto diskutabilní, zda má v případě gelotofobie smysl zaměřovat se v intervenci na zvyšování životní spokojenosti a podporování pocitu štěstí.

Proyer se spolupracovníky (Proyer, Hempelmann, Ruch, 2009) sestavili seznam 102 okolností, kdy se člověk může cítit zesměšněn. Podle tohoto seznamu respondenti hodnotili, zda a jak intenzivně za posledních 12 měsíců zažívali situace, ve kterých byli zesměšňováni, a současně byl sledován strach ze zesměšňování (gelotofobie), potěšení z toho být zesměšněn/a (gelotofilie) a potěšení zesměšňovat druhé (katagelastismus). Mezi těmito třemi koncepty nebyl zaznamenán rozdíl ve frekvenci zesměšnění za posledních 12 měsíců. Lidé s vyšší mírou gelotofobie ve srovnání s lidmi majícími potěšení z toho, že jsou zesměšňováni a těmi, kteří s potěšením zesměšňují druhé, však udávali vyšší intenzitu zesměšňujících situací. Rozšíření konceptu gelotofobie o gelotofilii a katagelastismus se nadále ověřuje (Ruch, Proyer, 2009a).

Švýcarští kolegové realizovali studii ověřující nový koncept také s využitím experimentálního přístupu (Ruch, Altfreder, Proyer, 2009). Dospělí respondenti byli rozděleni do tří skupin podle míry strachu ze zesměšnění (mírný, střední, extrémní). Všichni respondenti vyslechli ze záznamu smích vyjadřující různé emoční rozpohyby. Respondenti pak smích posuzovali podle několika kritérií a posuzovali také emoční stav a motivaci smějících se. Jedinci s diagnostikovanou gelotofobií častěji než lidé s hraniční poruchou a lidé z kontrolní skupiny udávali negativní emoce smějících se. Dalším úkolem respondentů v této experimentální studii bylo u dvaceti komiksových obrázků zobrazujících sociální situace vyvolávající smích nebo zesměšňování doplnit, co si jednáající osoba myslí nebo co cítí. Jedinci ze skupiny s diagnostikovanou gelotofobií uváděli v obrázcích častěji posměch, zesměšnění než jedinci z kontrolní skupiny a s hraniční poruchou.

Nejnovější přehled výzkumů zaměřených na zkoumání gelotofobie je k dispozici v monotematickém dvojčísle časopisu Humor: International Journal of Humor Research 22, 2009, 1/2. V Československé psychologii bylo dosud tématu strachu, jeho prožívání a specifickým formám fobií věnováno několik studií (Kordačová, 2005; Kocourková, Bechyňová, 1997; Pechačová et al., 1999).

Prezentovaná studie sleduje několik cílů. 1) Stanovíme psychometrické charakteristiky škály pro měření gelotofobie v České republice a na Slovensku. Bude proveden výpočet reliability a odvozena faktorová struktura. Výsledky porovnáme s údaji z originální verze metody (Ruch, Proyer, 2008b). Dále budou prezentovány korelace každé položky i celkového skóru gelotofobie s věkem, rodem a rodinným stavem. 2) V rámci obou souborů stanovíme relevanci jednotlivých položek (tj. symptomů) ve smyslu jejich vysoké vs. nízké míry. 3) Za použití hraničního skóru podle Rucha a Proyera odhadneme v obou souborech počet jedinců se sklonem ke gelotofobii. 4) Budeme zjišťovat souvislosti gelotofobie s osobnostními charakteristikami obsaženými v pětifaktorovém modelu.

METODA

Respondenti

Český soubor tvořilo 286 respondentů (89 mužů a 197 žen, jeden respondent nevedl údaj o rodu) ve věku od 18 do 80 let. Průměrný věk respondentů byl 37,97 let (SD = 16,38 let). 130 respondentů bylo svobodných, ostatní uvedli manželský nebo partnerský svazek.

Slovenský soubor obsahuje 440 respondentů ve věku od 18 do 59 let (220 mužů, 220 žen). Průměrný věk respondentů byl 20,85 let (SD = 0,23 let).

Výzkumné metody

GELOPH 15 (Ruch, Proyer, 2008b) je patnácti položkový dotazník pro sebesouzení gelotofobie. Na položky se odpovídá na čtyřbodové škále vymezené od 1 = „rozhodně nesouhlasím“ do 4 = „rozhodně souhlasím“. GELOPH 15 je standardním nástrojem pro sebesouzení gelotofobie a je používán ve výzkumných studiích (např. Forabosco et al., 2009; Plattová, 2008; Ruch, Proyer, 2008a,b). Česká a slovenská verze jsou k dispozici u autorů.

Pro identifikaci pěti obecných dimenzí osobnosti byla použita česká a slovenská verze NEO pětifaktorového osobnostního inventáře (Hřebíčková, Urbánek, 2001; Ruisel, Halama, 2007) zjišťující na pětibodové škále míru *neuroticismu*, *extraverze*, *otevřenosti vůči zkušenosti*, *přívětivosti* a *svědomitosti*.

Postup výzkumu

GELOPH 15 byl přeložen z angličtiny do češtiny a slovenštiny a další nezávislí překladatelé provedli zpětné překlady obou verzí do angličtiny. Zpětný překlad byl porovnán s původním zněním položek a nejasnosti a kulturně specifické položky byly konzultovány s autory metody. Tento postup zaručuje, že původní verze byla adekvátně přeložena do obou jazyků a navíc bylo přihlédnuto ke kulturním specifikům dané země.

Český soubor tvoří jednak vysokoškolští studenti (studenti psychologie na Masarykově univerzitě) a také dospělí. Data od dospělých byla získána za pomoci studentů psychologie, kteří dotazník předali svým příbuzným, přátelům a známým.

Slovenská data byla získána od studentů posledního ročníku bratislavských gymnázií a vysokoškoláků různých univerzit. Údaje o rodinném stavu slovenských respondentů nebyla analyzována, protože většina z nich uvedla, že jsou svobodní.

VÝSLEDKY

Analýza reliability prokazuje vysokou vnitřní konzistenci položek v obou verzích metody ($\alpha = 0,88$ v českém souboru, $\alpha = 0,87$ ve slovenském souboru). Počítali jsme také průměrné skóry a standardní odchylky pro každou položku a vypočítali jsme celkový skór GELOPH 15. Jednotlivé položky i celkový skór gelotofobie jsme korelovali s věkem, rodem a rodinným stavem respondentů. Výsledky jsou uvedeny v tab. 1.

Podle údajů v tab. 1 se hodnota korigované korelace položky s celkovým skórem pohybuje v rozmezí od 0,35 do 0,67 (medián = 0,53) u českého souboru a od 0,38 do 0,57 (medián = 0,52) u slovenského souboru. Gelotofobie existuje nezávisle na proměnných jako je např. věk nebo rod v obou zemích. V České republice nebyla prokázána souvislost gelotofobie s rodinným stavem.

Jednodimenzionalitu škály jsme ověřovali na základě faktorové struktury položek. Upřednostnili jsme explorační faktorovou analýzu před konfirmační, abychom mohli srovnat českou a slovenskou faktorovou strukturu s výsledky relevantních zahraničních studií. Provedli jsme analýzu hlavních komponent pro 15 položek zvláště pro český a slovenský soubor. Faktorová analýza podpořila jednofaktorové řešení. Vlastní hodnoty v českém souboru dosahovaly hodnot 5,61, 1,24 a 1,04. První faktor vyčerpává 37,40 % rozptylu. Zaznamenali jsme faktorové náboje položek na prvním faktoru v rozmezí od 0,40 (položka 7: „*Věřím tomu, že nechťeně v druhých zanechávám zvláštní/legrační dojem*“) až po 0,74 (položka 12: „*Trvá mi dlouho, než se vzpamatuji z toho, že se mi někdo smál*“). Medián faktorových nábojů na prvním faktoru dosahuje hodnoty 0,60. Celkově lze konstatovat, že data odpovídají jednodimenzionálnímu řešení. Obdobné výsledky jsme získali také ve slovenském souboru. Zde jsme zaznamenali vlastní hodnoty 5,29 (vysvětluje 35,24 % rozptylu), 1,22, 0,99, a 0,91 a hodnotu mediánu faktorových nábojů na prvním faktoru 0,60. Faktorové náboje ve slovenském souboru se pohybují v rozmezí od 0,46 (položka 13: „*Pri tancovaní sa necítim dobre, pretože som presvedčený/-á, že podľa tých, ktorí sa na mňa pozerajú, som k smiechu*“) po 0,65 (položka 15: „*Keď urobím zo seba pred inými hlupáka/hlupaňu, celkom zmeraviem a stratím schopnosť vhodne sa správať*“). Faktorová struktura položek GELOPH 15 v českém a slovenském souboru je uvedena v tab. 2.

Škála, na které respondenti odpovídají na položky dotazníku GELOPH, poskytuje možnost odhadnout relativní důležitost jednotlivých položek (symptomů) viz

Tab. 1 Deskriptivní statistiky, korigovaná korelace položky s celkovým skórem, korelace s věkem, rodem a rodinným stavem v české a slovenské verzi GELOPH -15

Č. pol.	Česká republika						Slovensko				
	M	SD	KKCS	Věk	Rod	Rs	M	SD	KKCS	Věk	Rod
1	1,87	0,75	0,46	-0,18**	-0,01	-0,06	1,80	0,80	0,51	-0,08	-0,03
2	1,52	0,69	0,52	0,16**	-0,03	0,02	1,40	0,69	0,51	0,11*	0,00
3	1,61	0,70	0,58	-0,13*	0,02	-0,04	1,72	0,81	0,56	-0,03	0,00
4	1,40	0,58	0,54	-0,02	0,02	-0,05	1,44	0,70	0,53	-0,02	-0,02
5	1,92	0,78	0,63	-0,13*	0,13*	-0,05	1,78	0,78	0,56	0,02	0,04
6	1,94	0,85	0,53	0,05	0,05	-0,07	2,01	0,89	0,53	0,00	-0,07
7	1,65	0,71	0,35	-0,04	-0,02	0,02	1,65	0,78	0,43	-0,09	-0,13**
8	1,49	0,69	0,60	0,13*	0,02	-0,06	1,41	0,68	0,57	-0,02	-0,04
9	2,25	0,80	0,48	-0,02	0,15*	-0,03	1,94	0,83	0,52	0,03	0,03
10	2,14	0,88	0,55	-0,03	0,17*	-0,04	1,71	0,88	0,46	-0,04	0,04
11	1,66	0,79	0,50	0,05	-0,08	0,14*	1,68	0,81	0,50	0,05	0,07
12	1,93	0,85	0,67	-0,04	0,11	-0,01	1,74	0,80	0,51	0,16**	0,15**
13	1,79	0,90	0,50	-0,06	0,02	-0,04	1,83	0,92	0,38	0,00	-0,19**
14	1,45	0,65	0,42	0,16**	-0,03	0,01	1,51	0,73	0,52	0,04	-0,01
15	1,92	0,79	0,64	0,00	0,20**	-0,05	1,65	0,78	0,57	0,09	0,06
Celkem	1,77	0,46	0,53	-0,02	0,10	-0,02	1,68	0,47	0,51	0,02	-0,02

Poznámky: $N = 284-286$ (Česká republika), $N = 440$ (Slovensko), M = průměr, SD = standardní odchylka; $KKCS$ = korigovaná korelace položky s celkovým skórem. $Věk$ = korelace s věkem, Rod = korelace s rodem (1 = muži, 2 = ženy), Rs = korelace s rodinným stavem (1 = svobodný/á; 2 = manželství/partnerství; slovenská data nebyla analyzována, protože většina respondentů uvedla jako rodinný stav svobodný/á; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$).

schéma 1. Vypočítali jsme proto celkový skór podle dvou odpovědí na škále (tj. „spíše souhlasím“ a „rozhodně souhlasím“), dále byla vypočítána frekvence souhlasu na každou položku.

Průměrný souhlas na všech položkách v České republice byl 16,77 % a pohybuje se v rozmezí od 4,18 % (položka 4: „*Je pro mě těžké udržet oční kontakt ze strachu, že budu považován/-a za méněcenného/méněcennou*“) po 40,42 % (položka 9: „*Když někde zanechám trapný dojem, následně se tomu místu vyhýbám*“).

Ve slovenském souboru byl zaznamenán průměrný souhlas s položkami dosahující hodnoty 16,22 %. Pohybuje se od hodnoty 8,00 (položka 8: „*Hoci sa často cítim osamelý/-á, nesnažím sa zúčastniť spoločenských činností, aby som sa chránil/-a pred posmechom*“) až po 29,54 % (položka 6: „*Dôsledne sa kontrolujem, aby som na seba neupútal/-a negatívnu pozornosť a neurobil/-a tak smiešny dojem*“).

Výsledky ukázaly, které položky jsou relevantní pro koncept gelotofobie v České republice a které na Slovensku. Cílem studie bylo mimo jiné zjistit, kolik lidí v obou souborech dosahuje kritéria pro diagnostikování gelotofobie. V prezentovaném

Tab. 2 Faktorová struktura položek GELOPH 15 v českém a slovenském souboru

Položky	Česká faktorová struktura				Slovenská faktorová struktura		
	1	2	3	h ²	1	2	h ²
G1	0,54	0,03	-0,57	0,61	0,59	0,35	0,47
G2	0,60	0,47	-0,10	0,59	0,60	0,21	0,40
G3	0,66	0,05	-0,50	0,69	0,64	0,43	0,59
G4	0,62	0,13	-0,10	0,41	0,61	0,32	0,47
G5	0,71	-0,43	-0,05	0,69	0,65	-0,02	0,42
G6	0,61	0,17	0,39	0,55	0,62	-0,23	0,44
G7	0,40	0,39	0,17	0,34	0,51	0,42	0,44
G8	0,67	0,38	0,08	0,59	0,65	-0,05	0,42
G9	0,56	-0,33	0,11	0,43	0,60	-0,23	0,41
G10	0,62	0,04	0,25	0,45	0,54	-0,11	0,30
G11	0,58	-0,19	-0,04	0,38	0,58	-0,33	0,44
G12	0,74	-0,38	0,14	0,71	0,59	-0,45	0,56
G13	0,59	0,15	-0,20	0,40	0,46	0,22	0,26
G14	0,49	0,21	0,33	0,39	0,60	-0,07	0,36
G15	0,72	-0,37	0,14	0,67	0,65	-0,34	0,54

Poznámky: Faktorová struktura položek byla odvozena z analýzy hlavních komponent, h² = komunalita, faktorové náboje vyšší nebo rovné 0,40 jsou výtiskně tučně.

vané studii bylo zaznamenáno 6,29 % českých respondentů překračujících skór indikující nepřítomnost gelotofobických symptomů (tj. průměrný skór $\geq 2,50$)². Z těchto respondentů vykazuje 5,24 % mírné a 1,05 % výraznější gelotofobické symptomy. Žádný z respondentů nedosáhl hodnot poukazujících na extrémní přítomnost strachu ze zsměšnění. Ve slovenském souboru bylo zaznamenáno 6,14 % respondentů s různou mírou gelotofobických symptomů. U 4,55 % byly zaznamenány mírné, u 1,36 % výraznější a u 0,23 % extrémní projevy gelotofobických symptomů. Počítali jsme také 2 × 2 ANOVA, kde skóry GELOPH 15 byly závisle proměnnými a rod a země nezávisle proměnnými. Výsledky poukazují na statisticky nevýznamný efekt obou nezávisle proměnných ($F(1,726) = 0,80$, $p = 0,37$ pro rod a $F(1,726) = 3,44$, $p = 0,06$ pro zemi).

Gelotofobie a pětifaktorový model osobnosti

V souboru respondentů jsme měli k dispozici údaje od 157 respondentů v České republice a 112 studentů gymnázií na Slovensku, kteří současně se sebeposouzením podle GELOPH 15 provedli také sebeposouzení na základě NEO-FFI (Hřebíčková, Urbánek, 2001; Ruisel, Halama, 2007) identifikujícího pět obecných dimenzí

² Podrobnější informace o kritériu pro stanovení přítomnosti gelotofobických symptomů poskytnou autoři metody Willibad Ruch a René T. Proyer. O mezinárodním projektu výzkumu gelotofobie lze získat podrobnější informace na webových stránkách <http://www.psychologie.uzh.ch/perspsy/gelotofobia/>.

osobnosti (Hřebíčková, 2007). GELOPH 15 koreluje na hladině významnosti $p \geq 0,001$ s *neuroticismem* (0,55/0,45) a *extraverzí* (-0,53/-0,32), v závorce jsou uvedeny odpovídající údaje z českého / slovenského souboru. Nižší korelace na hladině významnosti $p \geq 0,05$ byla zaznamenána s *přívětivostí* (-0,18/-0,19) a *otevřeností vůči zkušenosti* (-0,17) pouze v českém souboru respondentů. V dimenzi *svědomitost* nebyla zaznamenána průkazná korelace s gelotofobií v českém ani slovenském souboru.

V další fázi jsme provedli krokovou regresní analýzu s cílem zjistit, do jaké míry mohou osobnostní charakteristiky vysvětlit rozptyl GELOPH 15. Osobnostní charakteristiky se podílejí na vysvětlení rozptylu skóru gelotofobie R^2 41 % v českém souboru a R^2 23 % ve slovenském souboru. Nejvýznamnějším prediktorem je v obou souborech *neuroticismus* a *extraverze*. Třetím prediktorem v pořadí vstupujícím do regresní analýzy pouze v českém souboru je *přívětivost*. Výsledky regresní analýzy z třetího kroku v českém souboru a druhého kroku ve slovenském souboru jsou uvedeny v tab. 3. Rezidua a proměnné jsou v obou souborech rozloženy normálně. Nebyl shledán závažný problém s multikolinearitou.

Tab. 3 Kroková regresní analýza v třetím (česká data) a druhém kroku (slovenská data)

		Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty	t	Sig.	Korelace		Statistika kolinearity
		B	Std. Error				Parciální	Semi-parciální	
C Z	3 (Constant)	32,731	4,125		7,934	0,000			
	Neuroticismus	0,346	0,070	0,362	4,965	0,000	0,378	0,312	1,347
	Extraverze	-0,301	0,062	-0,355	-4,893	0,000	-0,373	-0,308	1,331
	Přívětivost	-0,183	0,084	-0,138	-2,173	0,031	-0,176	-0,137	1,017
S K	2 (Constant)	1,611	0,217		7,428	0,000			
	Neuroticismus	0,020	0,005	0,386	4,337	0,000	0,384	0,364	1,124
	Extraverze	-0,011	0,005	-0,186	-2,094	0,039	-0,197	-0,176	1,124

DISKUSE

Podle výsledků prezentovaných v této studii má v České republice a na Slovensku zkoumání gelotofobie své opodstatnění. V obou zemích jsme zaznamenali více než 6 % osob, které přesahují kritéria indukující tendenci k prožívání strachu ze zesměšnění. Rozšíření gelotofobických symptomů v souboru českých a slovenských respondentů je přibližně stejné a odpovídá míře gelotofobických symptomů zaznamenaných u švýcarských respondentů (Ruch, Proyer, 2008b). Ve stejné studii však byly analyzovány odpovědi na položky GELOPH 15 od německých respondentů, z nichž 11,65 % udává mírné gelotofobické symptomy. Výzkum gelotofobie byl realizován i v rámci rozsáhlého mezinárodního projektu v 73 zemích (Proyer and 93 members of the multi-national study of gelotophobia, 2009). Výsledky ukazují, že koncept gelotofobie lze zaznamenat v různých kulturách. Stejně jako u českých

a slovenských respondentů nebyly v mezinárodním projektu zaznamenány souvislosti gelotofobie s věkem a rodem respondentů.

Ruch, Proyer, Ventis (v recenzním řízení) však zaznamenali, že mladší respondenti mají vyšší míru gelotofobie ve srovnání se staršími. V kontextu výsledků výzkumu osobnostních rysů není takový výsledek překvapující. V několika nezávislých studiích včetně naší byl nejdůležitějším prediktorem gelotofobie neuroticismus. Při zkoumání změn míry pěti obecných vlastností osobnosti v závislosti na věku bylo v mezinárodním kontextu zjištěno, že mladší respondenti se posuzují jako neurotičtější ve srovnání se staršími (McCrae and 78 members of the Personality Profiles across Cultures Project, 2005). Mladší lidé mají obtíže zvládat stresové situace, pociťují úzkost, depresivní stavy spíše než starší lidé, kteří mají více zkušeností s překonáváním náročných životních situací. Vyšší míra psychické vyrovnanosti starších osob se projeví v nižší míře gelotofobických symptomů. V našem souboru jsme však souvislost s věkem respondentů nezaznamenali. Změny míry gelotofobie v závislosti na věku bude nutné i nadále zkoumat.

Česká i slovenská verze GELOPH 15 vykazují uspokojivé psychometrické charakteristiky. Vnitřní konzistence metody je $\alpha \geq 0,87$ a jednofaktorové řešení zaznamenané v obou souborech koresponduje s výsledky původní německé verze (Ruch, Proyer, 2008a,b) a reliabilitou zaznamenanou v souborech obsažených v mezinárodním projektu (Proyer et al., 2009). Reliabilita se v mezinárodním projektu pohybovala v rozmezí od 0,68 až po 0,92 (průměrná reliabilita 0,85).

Cílem prezentované studie bylo kromě ověření psychometrických charakteristik české a slovenské verze GELOPH 15 zjistit souvislosti gelotofobie s charakteristikami osobnosti obsaženými v pětifaktorovém modelu osobnosti. Předpokládá se, že osobnostní vlastnosti hrají významnou roli v tom, zda se jedinci vyrovnávají se zesměšněním snadno, nebo zda jim to bude činit obtíže. Dosud byla gelotofobie zkoumána pouze v kontextu Eysenckova PEN modelu identifikujícího *psychoticismus*, *extraverzi* a *neuroticismus* (Ruch, Proyer, 2009a). Jedinci se sklonem ke gelotofobii měli vyšší skóre *neuroticismu* a *psychoticismu* a nižší skóre *extraverze*. Souvislosti gelotofobie s pětifaktorovým modelem osobnosti byly poprvé zkoumány v naší studii. Stejně jako v případě Eysenckova PEN modelu jsme také v české a slovenské verzi zaznamenali, že lidé se sklonem ke gelotofobii mají vyšší míru *neuroticismu* a nižší míru *extraverze* a *přívětivosti*. V českém souboru koreluje gelotofobie navíc záporně s *otevřeností vůči zkušenosti*. Kroková regresní analýza, v níž byly osobnostní charakteristiky z PEN modelu prediktory a skóre gelotofobie kritériem ukázala, že osobnostní charakteristiky se na vysvětlení gelotofobie podílejí 35 % (Ruch, Proyer, 2009b).

Výsledky krokové regresní analýzy v českém souboru ukázaly, že na vysvětlení rozptylu gelotofobie se osobnostní charakteristiky pětifaktorového modelu podílejí 41 %. Nejsilnějšími prediktory jsou *neuroticismus* a *extraverze*, na třetím místě *přívětivost*. Vyšší podíl osobnostních charakteristik při vysvětlení gelotofobie za použití NEO pětifaktorového osobnostního inventáře lze vysvětlit tím, že pětifaktorový model je v porovnání s PEN modelem širěji vymezen. Kroková regresní analýza ve slovenském souboru adolescentů však ukázala, že osobnostní vlastnosti vysvětlují gelotofobii 23 % (predikují jí pouze *neuroticismus* a *extraverze*). Obecně lze říci, že osobnostní vlastnosti vysvětlují gelotofobii pouze částečně a na predikci gelotofobie se podílejí ještě další faktory. V případě České republiky a Slovenska však nepředpokládáme, že by těmito faktory byly kulturní odlišnosti. Spekulovat lze o vlivu souboru respondentů na jednotlivé osobnostní prediktory gelotofobie. V mezinárodních projektech zkoumajících rodové odlišnosti

pěti dimenzí osobnosti se opakovaně ukazuje, že ženy mají vyšší míru přívětivosti ve srovnání s muži (McCrae and 78 members of the Personality Profiles across Cultures Project, 2005).

Výsledky krokové regresní analýzy mohly být ovlivněny specifikou souboru respondentů. Slovenský podsoubor uplatněný v krokové regresní analýze tvořili výhradně středoškoláci s vyváženým počtem chlapců a dívek. V českém souboru převažovaly ženy, což mohlo ovlivnit vstup přívětivosti jako třetího osobnostního faktoru vysvětlujícího gelotofobii v českém souboru. V dalších výzkumech bude proto vhodné zkoumat osobnostní prediktory gelotofobie odděleně pro muže a ženy.

Prezentované výsledky naznačují, že GELOPH 15 by se mohl stát v České republice a na Slovensku vhodným nástrojem pro zjišťování strachu ze zesměšnění. Jedním z cílů předložené studie je podnítit zájem badatelů v obou zemích o zkoumání gelotofobie. Empirické výzkumy tohoto konstruktů jsou však pouze na počátku a proto je před výzkumníky úkol odpovědět na mnoho dosud nezodpovězených otázek. Další výzkum gelotofobie v kontextu pětifaktorového modelu osobnosti by měl zmapovat strach ze zesměšnění v souvislosti s 30 dílčími vlastnostmi osobnosti obsaženými v NEO osobnostním inventáři (NEO-PI-R, Hřebíčková, 2004; 2008), neboť jednotlivé dílčí vlastnosti osobnosti mohou s gelotofobií korespondovat výrazněji než jiní.

LITERATURA

- Davies, C. (2009): Humor theory and the fear of being laughed at. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 49-62.
- Forabosco, G., Ruch, W., Nucera, P. (2009): The fear of being laughed at among psychiatric patients. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 233-251.
- Hřebíčková, M. (2004): NEO osobnostní inventář podle NEO-PI-R P.T. Costy a R.R. McCrae. Praha, Testcentrum.
- Hřebíčková, M. (2007): The lexical approach to personality description in the Czech context. *Československá psychologie*, 51, Supplement, 50-61.
- Hřebíčková, M. (2008): NEO osobnostní inventář (NEO-PI-3) v diagnostice osobnosti dětí a adolescentů. *Československá psychologie*, 52, 5, 425-442.
- Hřebíčková, M., Urbánek, T. (2001): NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCrae). Praha, Testcentrum.
- Humor: International Journal of Humor Research*. Special issue. 22, 1/2, 2009.
- Kocourková, J., Bechyňová, D. (1997): Školní fobie – separačně úzkostná porucha. *Československá psychologie*, 41, 5, 447-450.
- Kordačová, J. (2005): Miesto iracionálnych presvedčení v prežívání strachu. *Československá psychologie*, 49, 1, 65-73.
- McCrae, R. R. and 78 members of the Personality Profile of Culture Project (2005): Universal features of personality traits from the observer's perspective: Data from 50 cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 3, 547-561.
- Nathanson, D. L. (1992): Shame and pride. New York, W.W. Norton.
- Pechačová, Z., Hřaba, J., Lorenz, F., Wan-Ning, B. (1999): Problematika obětí trestné činnosti a distresu v České republice. *Československá psychologie*, 43, 6, 504-516.
- Peterson, Ch., Park, N., Seligman, M. E. P. (2005): Assessment of character strengths. In: Koocher, G. P., Norcross, J. C., Hill, S. S. (Eds.): *Psychologists' desk reference*. New York, Oxford University Press, 93-98.
- Peterson, Ch., Seligman, M. E. P. (2004): *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Washington, American Psychological Association.
- Platt, T. (2008): Emotional responses to ridicule and teasing: Should gelotophobes react differently? *Humor: International Journal of Humor Research*, 21, 2, 105-128.
- Proyer, R. T. and 94 members of the multinational study of gelotophobia (2009): Breaking ground in cross-cultural research on the fear of being laughed at (gelotophobia): A multi-national study involving 73 countries. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 253-279.
- Proyer, R. T., Hempelmann, C. F.,

- Ruch, W. (2009): Were they really laughed at? That much? Gelotophobes and their history of perceived desirability. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 213-231.
- Proyer, R. T., Ruch, W. (2009a): How virtuous are gelotophobes? Self- and peer-reported character strengths among those who fear being laughed at. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 145-163.
- Proyer, R. T., Ruch, W. (2009b): Intelligence and gelotophobia: The relations of self-estimated and psychometrically measured intelligence to the fear of being laughed at. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 165-181.
- Proyer, R. T., Ruch, W., Chen, G.-H. (v tisku): Positive psychology and the fear of being laughed at: Gelotophobia and its relations to orientations to happiness and life satisfaction in Austria, China, and Switzerland. *Humor: International Journal of Humor Research*.
- Ruch, W. (2009): Fearing humor? Gelotophobia: The fear of being laughed at Introduction and overview. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 1-25.
- Ruch, W., Proyer, R. T. (2008a): The fear of being laughed at: Individual and group differences in Gelotophobia. *Humor: International Journal of Humor Research*, 21, 1, 47-67.
- Ruch, W., Proyer, R. T. (2008b): Who is gelotophobic? Assessment criteria for the fear of being laughed at. *Swiss Journal of Psychology*, 67, 1, 19-27.
- Ruch, W., Proyer, R. T. (2009a): Extending the study of gelotophobia: On gelotophiles and katagelasticians. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 183-212.
- Ruch, W., Proyer, R. T. (2009b): Who fears being laughed at? The location of gelotophobia in the Eysenckian PEN-model of personality. *Personality and Individual Differences* 46, 5-6, 627-630.
- Ruch, W., Altfreder, O., Proyer, R. T. (2009): How do gelotophobes interpret laughter in ambiguous situations? An experimental validation of the concept. *Humor: International Journal of Humor Research*, 22, 1/2, 63-89.
- Ruch, W., Titze, M. (1998): GELOPH<46>. Unpublished questionnaire. Department of Psychology, University of Düsseldorf, Germany.
- Ruisel, I., Halama, P. (2007): NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podľa NEO Five Factor Inventory P. T. Costu a R. R. McCraeho). Praha, Testcentrum – Hogrefe.
- Titze, M. (2009): Gelotophobia: The fear of being laughed at. *Humor: International Journal of Humor Research* 22, 1/2, 27-48.

SOUHRN

Gelotofobie je definována jako strach ze zesměšnění. Byla konceptualizovaná jako jednodimenzionální rys. Empirické studie podporují zjištění, že se jedná o validní a využitelný nový koncept identifikovaný nejen u jedinců s poruchami osobnosti, ale také v běžné populaci. Prezentovaná studie představuje první empirické údaje o zkoumání strachu ze zesměšnění v České republice (N = 286) a na Slovensku (N = 440). Seznamuje s novým konceptem a popisuje adaptaci metody po zjišťování míry gelotofobie na základě sebeposouzení. Česká i slovenská verze metody vykazují uspokojivé psychometrické charakteristiky (reliabilita $\alpha \geq 0,87$). U českých respondentů koncept nejlépe reprezentují položky vyjadřující vyhýbání se místům, na nichž člověk zažil nějakou trapnou situaci; u slovenských respondentů pak položky vyjadřující sebeovládání spojené s úsilím nepřitahovat negativní pozornost druhých a nepůsobit na druhé směšně. Zjistili jsme, že gelotofobie nesouvisí s demografickými charakteristikami jako je např. věk, rod a rodinný stav, ale koresponduje s osobnostními charakteristikami obsaženými v pětifaktorovém modelu osobnosti. Osobnostní charakteristiky se podílejí na vysvětlení rozptylu skóru gelotofobie 41 % v českém souboru a 21 % ve slovenském souboru. V České republice 6,29 % a na Slovensku 6,14 % respondentů překročilo hranici indikující minimálně mírnou přítomnost gelotofobických příznaků. Výsledky české a slovenské verze GELOPH 15 nasvědčují, že se metoda může stát užitečným nástrojem pro další výzkumy gelotofobie.